

كورد و پهيوهنديه نيونه تهوهييه كان

عهبدولواحيدي خندهرهش

Abdulwahid Khandarash

**"نهم باسه له سيميناريكي ئهتتيرنيتيدا رۆزي ههيني 13 ي ئاپريلى 2007
كاتزمير 9ي ئيواره له زووري [كوردايهتي ريبازي پيشهوا و سمكو شكاك] پيشكەش كرا."**

بۆ چوونه نيو باسى پهيوهنديه نيونه تهوهييه كان (International Relations) گه ره كه سه ره تا هه ولئى ناساندنى ئه و چه مكه بده ين؛ چونكه چه مكى پهيوهنديه نيونه تهوهييه كان له كوردستاندا تۆزىك نامويه و رهنگه بۆ هه ندىك كه سيش هه ر زۆر ناروون بىت. به هه رحال، من هه ولده دم به پى شاره زاپى و خويندنه وهى خۆم بچمه نيو باسه كه وه و سه ره تا پرونى بكه مه وه كه مه به ست له پهيوهنديه نيونه تهوهييه كان چيه. پاشان ده چمه سه ر شروقه كردنى جۆره كانى پهيوهنديه نيونه تهوهييه كان و هه ول ده دم پروانگه و جيهان بيه جيا وازه كانى ئه و مه سه له يه ده ربه خه م. له كۆتايى باسه كه مدا باسىك له رۆلى كورد له پهيوهنديه نيونه تهوهييه كاندا ده كه م و چه ند سه رنج و تيبنييه كى خۆم له و بواره دا ده ردېرم.

ئهمرۆكه نزيك به ته وايى هه شيمه تى سه ر رووى زه وى له و چوارچيوه خۇعرا فيا بيه سياسيانه دا ده زين كه پينان ده لئين ده ولت (State). نزيكه ش هه ش ميليارد كه س ئه مرۆ وه كو و ها ولاتى له و ولاتانه دا ده زيت يان به جۆزىك له يه كۆك له و چوارچيوانه دا نيشته خين. نزيكه نيو ميليارد له و ش هه ش ميليارده له ولاتانى پيشقه رۆى وه ك ئورويى رۆزاوا، ئه مريكا باكوور، ئوستراليا، نيوزيلاند و ژاپون دا ده زين. له م ولاتانه دا خواسته بچينه بيه كانى ته ناھى (Security) و به خته وه ريبى كۆمه ل (Social Welfare) كه م يا زۆر وه ديها تون، چونكه له هه ندىك ياندا ده سته به ركراون و له ئه وانى تريشدا ده ولت لئيان به رپر سه.

به لام ئه و پينچ ميليارد و نيوه ي ترى هه شيمه تى دنيا كه له ولاتانى تازه پينگه بيشتووى ئاسيا ، ئه فرىقا و سؤفقيه تى پيشوو ده زين، هيج چه شنه ته ناھى و ئاسايش و به خته وه ريبه كيان بۆ ده سته به ر نه كراوه. پشگيرى كردن، پاراستن، ده سه لاتى ياسا و لانى كه مى مه رجه سيفيله كانى تر وه به ر چاو نه گيراون و خه لك لئيان بيه شه. وه ده سه پينانى پاروو نه نانتيكى رۆزانه، قومه ئاوتىكى خوارده وه، سه ره په نا يه ك بۆ هه وان وه يان پندا و بسينيه كى كۆمه لايه تى-ئابوورى له و چه شنه، بۆ زۆر له خه لكى ئه و هه ريمانه كارى خارقولعاده و ده سته وه به بوونه له گه ل مه رگ.

كارى پهيوهنديه نيونه تهوهييه كان برىتبه له گه ران به دواى ئه وه كه مه ردم چۆن له به ها بچينه بيه كانى ته ناھى، نازادى، ياسا، دادگه رى و به خته وه رى به هه ره مه ند بوون يان نه بوون.

پهيوهنديه نيونه تهوهييه كان پيوايه كه ئالۆزى و نا ئارامى، برسيتى و هه ژارى، كاره ساته سروشتى و ژينگه بيه كان، پيشهاته راميار بيه كان، و پيشكه وتن و دواكه وتووبى له هه ر گۆشه يه كى جيهاندا بن، كار بگه ريبى خۇيان له سه ر سيسته مى جيهانى ده بىت؛ و هه ر بويه ش گه ره كه به وردى لئيان بكۆلدرتته وه و ريگا چاره يان بۆ بدۆزرتته وه؛ چونكه پهيوهنديه نيونه تهوهييه كان برىتبه له ديسپيلينى سپسته مى جيهانى. هه مووشمان ده زانين دوا به دواى رووخانى يه كىتبه سؤفقيه ت و لئىك بلاووونى بلۆكى رۆزه لات سيستمى تازى جيهانى هاتووته كاپه وه كه برىتبه له سيستمى تاكجه مسه رى (Unipolar System).

گرنگى حالىبوون له پهيوهنديه نيونه تهوهييه كان له وه دا خۇى ده رده خات كه ده بيبين هه شيمه تى جيهان به سه ر چه ندن ده ولت دا دابه شبوون كه هه ركاميان وه ك يه كه په كى سه ره خۇ خۇيان ناساندوو و ياسا و رنساى تايه ت به خۇيان بۆ ژيان و به رنوه بردنى ده ولت و كۆمه ل دارشتوو و دامه زران دووه. ئه و يه كه سياسى و جۇعرا فيا بيه هه رچه نده له سه ركه وه سه ره خۇن، به لام له سه رىكى تره وه به ستر اوون. ئه و ده ولتانه به چوارچيوه يه كه وه به ستر اوونه وه كه پينده گوترت كۆمه لگه كى نيوده وه لته تى. چۆن تاكيك ناتوا نيت به بى به ستر اوه يى به خيزان، ده ر و دراوسى، گوند و شار و... درتزه به ژيانتيكى ئاسايش بدات، هه ر ئاواش ده ولته تىكى سه ره خۇ ناتوا نيت هه موو جۆره پهيوهنديه ك له گه ل ده روويه ر و كۆمه لگه كى نيونه ته وه بيدا بېرت و درتزه ش به بوونى خۇى وه ك ده ولته تىكى سه ره خۇ بدات. هه ركاتيك كه ده ولته تيك خۇى له كۆمه لگه كى نيونه ته وه بى دابېرت يان له لايه ن هيزه ده ره كه كانه وه له كۆمه لگه كى نيوده وه لته تى دابېردت، خه لكه كه تى تووشى نه هه مه تى و رۆز ره شى ده بن و له گه ل مه بيه ت و ده رد و ره نج ده سته وه به خه ده بن. نموونه ي هه ره به رچاو و زين دوو كه به چاوى خۇمان ديتوومانه ئېراقى سه رده مى سه ددام حوسينه. هه ر بويه ده ولته تان پهيوه ندى به يه كتر بيه وه ده گرن و هاتوچۆى بازگانى و ئال و وېر و هاوكارى و... له نيواناندا دېته ئاراهه. هه مووى ئه وانه ده بنه هۇى كارتېكه رى و گۆرانكارى له

سیستم و شیواز و ناستی ژبان و... دا؛ و هه ولده دهن رڼگای پیکه وه ژبانی ناشتیانه و زمانی لیکه گه بشتن بدوزنه وه.

سیستمی ده ولت شتیکی جیاوازه له په یوه نډیبه نیونه ته وهیبه کان. سیستمی ده ولت له سده کونه کانه وه هه بووه؛ وک نه وهی که له هیندوستانی کون، یونانی کون و ئیتالیای سهرده می رڼتسانس دا هه بووه. به لام مه سه له ی سهره لدانی په یوه نډیبه نیونه ته وهیبه کان ده گه رڼته وه بۆ سه ده کانی شازده و حقه ده و رووداوه کانی نه و کاته ی ئورویا؛ نه و کاته که ده ولت تگه لیک به سه روهری جیاوازه وه له پال په کتربیه وه سه ریا نه لدا. به دوستی له سده ی هه زده هه مه وه په یوه نډیبه نیوان نه و ولاته سه ره خوایانه ناوی لڼرا "په یوه نډیبه نیونه ته وهیبه کان".

سه رنجیک له مهر وشه ی نه ته وه (Nation): هه رچنده نه م باسه ی نه مړومان شتیکی جیاوازه له چه مکی نه ته وه به لام بۆ ناگاداری زیاتری هه موو ناماده بووان چه ده که م له بازه ی نه م چه مکه وه کورته روونکرده وه په ک پښک ش بکه م. له بازه ی وانا و مه فووومی نه ته وه چه ندین روانگه ی جیاوازه هه یه. دپاره ئیمه ی کوردیش زور باش له چه مکی نه ته وه تڼه گه بشتووین و زوره مان وانا ی نه ته وه له گه ل "گه ل"، "خه لک" و "جه ماوهر" تیکه ل ده که بن. نه ته وه به وانا گشتیه که ی خوی نه و توره م و نه زاد و نایین و ره گه زانه ده گرتنه وه که له چه چواریوه ی ولت تیکدا ده ژین. بۆ نموونه ئیران که پیکه اتوو له فارس، کورد، لور، نازرباجانی، عه رب، به لووچ، تورکمان، شیعه، سوننی، جووله که، یارسانی، مه سیحی و... وک په ک نه ته وه ده زمیردیت. له سه ر بنه ما ی نه و وانا په ئیمه کاتیک که ده لڼین "نه ته وه ی کورد"، مه به ست ته نیا کوردزمانه کانی دانیشتووی کوردستان نیه؛ به لکوو نازهری و تورکمان و عه رب و ناشووری و نه رمنی و جووله که کانیشه که له کوردستان ئاکنجین. نه م زوریش سه ر نایه ته به ر چاو و زهین چونکه نموونه ی له م باه ته زورن. هه روه کوو نه ته وه کانی نه لمان، فرانسه، ئینگلیستان، چین و ئیسپانیا... کوردیک که له نه لمان له دایک بووه و زمانی زگماکیه که ی کوردیه، کاتیک پرساری لڼده کرت تۆ کونیه بیت؟ په کسه ر ده لیت من نه لمانیم. له راستیشدا شوینی له دایک بوون ناتوانیت نه زاد و توره م بگورت؛ به لام پیکه وه ژبان له ژر کومه لیک یاسا و رڼوشوینی رامیاری و کومه لایه تی، تیکه لایوی فره نگی و... ده توانیت به ستراوه یی نه ته وابه تی بگورت. هه ر به م پڼیه ش به لای بیانییه کانه وه سه ر نیه که کوردیکی دانیشتووی باکووری کوردستان بلن من کوردی تورکم؛ چونکه مه به ست له و ده سته واژه په نه وه یه که نه و کورده ها ولاتی تورکیا په.

په یوه نډیبه نیونه ته وهیبه کان چوار روانگه یا ره هندی جیاوازی هه یه که ده کړی به و شیوه ی خواره وه ریزه نډیان بکه یین:

1. برالیزم 2. لیبرالیزم 3. کومه لگه ی نیونه ته وه یی 4. نابووری سیاسی نیونه ته وه یی
هه ر کام له وانه ده خالت له نه وانی تر دا ده کات و زنده روه ی ده کات. به لام هه ر کامیکان له روانگه ی تایه ت به خوه وه له په یوه نډیبه نیونه ته وهیبه کان ده کولیته وه و رووداو و پښه اته کان ده خوئینته وه. بۆ نموونه برالیزم چه خت ده کات له سه ر به ها بنچینه یه کانی ئاسایش و ته ناهی، له به ر نه وه ی له روانگه ی برالیسته کانه وه هه میشه نه گه ری جه نگ هه یه له سیستمی ده ولتانی خاوه ن سه روه ریدا. له لایه کی تره وه لیبراله کان باس له وه ده که ن که په یوه نډیبه نیونه ته وهیبه کان سه ره رای ناکوک بوون و دژیه یه کانی ده کړی هاوکاریشی تیدا هه بیت. نه و باوره رش له سه ر نه و بنه مایه رنراوه که ده ولتانی لیبرالی مؤدیرن له توانا باندیه که ده رفه ت و پښک ه و تن بۆ ژماره یه کی زورتری خه لک له جیهاندا یره خستین.

ئیمه له جیهان تیکدا ده ژین که ژماره یه کی زور ده ولتانی سه ره خوی تیدایه و هه ر کام له و ده ولتانه تا رادده په ک چه کداره. نه م ش سه لمینهری نه و راستیه یه که نه و ده ولتانه ده توان هه م دا کوکی و هه م هه ره شه ییش له ئاسایشی خه لکی بکه ن. نه و (Paradox) ناکوکیه ییش که له سه روشتی ده ولتانه وه ک (Security Dilemma) "ته نگزه ی ته ناهی" ناسراوه. به وانا په کی دیکه ده ولتانه ییش وه کوو زور له رڼکخراوه کان کیشه ده خه نه روو وه چه رسه ریشی بۆ ده دوزنه وه. زوره ی ده ولتانه ناشتیخوارن و خوایان له کیشه و ئالوزی دوور ده گرن؛ به لام ژماره په ک ده ولتانی نه و توش هه ن که شه رخوارن و به وای جه نگ و ئازاوه نانه وه دا ده گه رین. نه و ئاکاره ش ده بیت هوی هیانه کایه ی گرتیکی بنچینه یی له میژینه که بریتیه له هه ره شه کردن له "ئاسایشی نه ته وه یی". بۆ نه و مه به سته ش ده ولتانه چه کدارن و ناماده ی دا کوکیکردن له ئاسایشی نه ته وه یی خوایان. زور له ولتان بۆ پاراستنی ئاسایشی نه ته وه یی خوایان ده چه نیو په یمان و هاویه نډیبه وه له گه ل ولتاننی تر دا. نه وانه ی ترسی تیکچوونی ئاسایشی نه ته وه ییانه هه یه تیده کوشن به هاویه یمانوون له گه ل ده ولتانی دیکه دا هاوسه نگیه که له نیوان توانی خوایان و ره قیه کانیندا دروست بکه ن. بۆ په که مچار له میژووی سیستمی ده ولتانی (State System) دا له نیوان ئینگلیسه کان و هوزه هیندیه کاندا و هه روه ها له نیوان فره نسویه کان و هوزه نه مریکایه کاندا هاویه یمانی هاته کایه وه. کاتیکیش که نه و ئورویایانه ی که له نه مریکا نیشته چی ببوون، دژی ئینگلیستان شو ریشیان کرد و سه ره خوایان وه ده ست هینا، سیستمی ده ولتانی ئورویای گورا بۆ سیستمی ده ولتانی رۆژاوا.

ئاسایش و ته ناهی گرن گرتین به شه له په یوه نډیبه کانی نیوان نه ته وه کاندا و بنچینه ییترین باه خی نه و په یوه نډیبه یه. زور له ده ولتانه گه وره کان یاخود زله زره کان بۆ پاراستنی ئاسایشی خوایان هه ولده دهن سنوره کانیا ن به هیز بکه ن. بۆ نه و مه به سته ش تیده کوشن له نیوان خوایان و ره قیه کانیندا چه ند ده ولتانی

بچوک بڼنه کاپه وه که وهک ناوچه په کی به تال و بڼلایه (Buffer Zone) له نیوانیاندا بیت بۆ ته وهی بیانپار تیزیت له لیکدان و تیکه له چووننی راسته وخو. ههروه ها ناسایشی نابوری و ناسایشی سه رچاوه کانی خوراکیش زور گرننگ و دهوله تان حیسابی وردیان بۆ ده کهن. نه گهر له بهر هۆکاری نابوری نه بوايه رهنگه کومه لگه ی نیونه ته وه یی ناوا په کده نگ نه بوايه له لیدانی تیراق و ده رکردنی له کووه ییت له سالی 1991. نه گهر بۆ پاراستنی سه رچاوه خوراکیه کان نه ییت نه وه موو ریکخراوی ته ندروستنی نیونه ته وه یی و ریکخراوی خوراکی نیونه ته وه یی و ریکخراوی گه شه پیدانی نیونه ته وه ییبه پیکنه ده هینران.

دووه مین بایه خی بنچینه یی (Basic Value) که ولاتان به شیوه په کی ناسایی لایه نگیری و پشتیوانی لیده کهن بریتیه له نازادی؛ نازادی تاک و نازادی نه ته وه یی یا سه ربه خو یی. دهوله ت ده بی نازاد و سه ربه خو بی له وهی که چ سیستمیکی باج یان چ شیوازکی سه ربارگیری له ولاته که پیدا ره چاو ده کات. نیمه ناتوانین نازاد بین تا ولاته که شمان نازاد نه ییت. نه م دروشمه زور روون و نوما یان بوو بۆ نه وه گه ل و نه ته وانیه که له لایه نه له مانی هیتله ریه وه داگیر کرابوون و پاش نه وهی ولاته کانی خو بانیان زرگار کرد به ژبانی نازادیش شاد بوون.

سینیه مین و چواره مین بایه خی بنچینه یی که ولاتان له بهر چاوی ده گرن بریتیه له یاسا و دادوه ری. دهوله تان به رزه وه ندی هاو به شیان له دامه زاردن و پاراستنی رنوشوینه نیونه ته وه ییبه کاند هه به. له سوئنگه ی نه و رنوشوینه ته وه ییبه که ده توان پیکه وه ژبان و تیکه لاویان هه پیت و نارامی و ناسایش بیارین. هه ره له سه ره نه و بنه مایانه په که دهوله تان پانه دی په یماننامه و ریکه وتن و به لینه کانیان ده بن و وه فادار به گه فته کانیان ده میننه وه و ریز له دیپلوماسی نیونه ته وه یی ده گرن. به دوا ی جهنگی جیهانی دووه مه وه ریکخراوی نه ته وه په ککر تووه کان کوله که سه ره کیه کانی له سه ره پاراستنی نه زم و دادوه ری و مافه کانی مرؤف دامه زارندوه و درژیه ی پیداه. دهوله تان به بریرسن له وه دیهینانی دادوه ری و نه زم و رنوشوینه مرؤفابه تیه کان و به ره و پیشبردنی دادوه ری نیونه ته وه یی.

دوا بایه خی بنچینه یی که دهوله تان چاوه ری ده کری له بهر چاوی بگرن بریتیه له سامانی کومه لایه تی- نابوری و به ختیار یی گه ل. مه رد م چاوه روانی نه وهی له دهوله ته که یان هه یه که سیاسه تی گونجاو ره چاو بکات و ده رفه تی یانر بۆ کار، هه لاوسانی که متر، سه رمایه گوزاری به رده وام و ده سه وه نه دان له بازرگانی و نال و ویر یه خستنی ت. له بهر نه وهی نابوری نه ته وه ییبه کان به ده گمه ن له په کتری دا یرون، زوریه ی خه لکی چاوه روانی نه وه ده کات که دهوله ت له ریکه یه که وه وه لامی ژینگه ی نابوری نیونه ته وه یی بداته وه که یارمه تیده ر بیت یان لایکه م دا کوکیکار و پارنزه ر بیت بۆ ستاندارده نه ته وه ییبه کانی ژبان.

له بهر نه وهی یاسی په یوه نډییه نیونه ته وه ییبه کان زور قوول و هه مه لایه ته یه و له سیمیناریکی نه ته رنیتیدا ناتوانریت بچینه نیو ورده کاریه کانییه وه، هه ول ده دم ته نیا به کورتی له سه ره نه و چوار روانگه یه ی سه ره وه روونکردنه وه بده م و به گویره ی توانا نمونه بهینمه وه.

1. ریا لیزم (Realism): له ده یه 1930 ئایدیالیزی لیبرال نه یوانی بیته رنوشوینیکی باش و جی متمانه بۆ په یوه نډییه نیونه ته وه ییبه کان. پیکه وه به سه تراوه یی نه یوانی هاریکاری ئاشتیخوازانه بیته کاپه وه. کومه له ی نه ته وه کان نه یوانی یارمه تیده ر بیت له پیشگیری کردن له ده سه لاته سیاسیه فراوانخوازه کان که له لایه ن ریزمه سه ره رپه کانی نه لمان و ئیتالیا وه په یوه ده کرا. دیارترین که س که ره خه ی توندی ناراسته ی ئایدیالیزی لیبرال کرد که سیککی بریتانیایی بوو به ناوی (E. H. Carre): که له په رتووکیکا به ناوی "نه نگزه ی بیست ساله" (The Twenty Years Crisis) رایگه یاند که "بیرمه نده لیبراله کانی په یوه نډییه نیونه ته وه ییبه کان فاکته میژوو ییبه کانیان خراپ خویندوه ته وه و خراپ له سروشتی په یوه نډییه نیونه ته وه ییبه کان گه بیشتوون. نه وان پینان وابوو که نه و شیوه په یوه نډییه گه ره که له سه ره بنه مای فازانج و به رزه وه ندی چونه ک دامه زرین. به لام کار پیناویه که مه سه له که ته واو بیچه وانیه به. نه و له سه ره نه و باوره یه که ده یه تی و لیکدان له نیوان به رزه وه نډییه کانی دهوله تان و میله تاندا هه به. هه ندیک له ولاتان و گه لان باشترن له نه وان یی تر. هه ول ده دن که نیمتیازه کانیان بیارین و دا کوکیان لیکهن. هه ندیکیش که به رزه وه نډییه کیان نییه هه ولی گوړینی ره وشه که ده دن. به گشتی په یوه نډییه نیونه ته وه ییبه کان خه بات و تیکوشانیکه له نیوان نه و چه شنه ویست و به رزه وه نډییه دا. هه رپه ش په یوه نډییه نیونه ته وه ییبه کان پتر باس له لیکدان (Conflict) ده کات نه ک هاریکاری (Cooperation).

2. لیبرالیزم (Liberalism): لیکو لینه وه له هۆکاره کانی هه لایسانی جهنگی جیهانی یه که م بوونه هوی سه ره له دانی ریزانیک بۆ په یوه نډییه نیونه ته وه ییبه کان که بریتی بوو له بیروباوه رگه لیککی لیبرالانه. نه وان له سه ره نه و باوره بوون که هۆکاری هه لگیرسانی نه و جهنگ و کوشناره بوونی ریزه رانی شه رخا و زوردار و خو سه یین بووه به سه ره نه و ولاتانه دا، به تاپه تی به سه ره نه لمان و ئوتریشدا. نه و سه رکردانه نه له لایه ن ده رگا دهوله تیه کانه وه و نه له لایه ن زه نه راله کانه وه هه س نه درانه وه له پای نه و پیراره قورس و مه زاننه وه که ولاته کانیانی به ره و جهنگ و کاولکاری ره وانیه کرد. له سه رکی تره وه، ولاته دیمۆکراتیکه کانی وه ک بریتانیا و فه رانسه له رینگه ی راوئژ و هاوکار بکردنه وه چونه نیو هاو به ندی سه ربار ییبه وه. نه وان

هه ولای پاراستنی ناشتیان ده؛ به لام چوونه نیو شه ری زلمیزکی ئورویایی به ئاسانی ده بتوانی ئورویا له ناگری خویدا بسوو تینیت. کاتیک که ئوتربش و ئلمان له گهل سربستان تیکهه لچوون، رووسییه به نهرکی خوی زانی که به هاواری سربستانه وه بیت. ههروه ها بریتانیا و فرانسه په یمانیان دابوو که پشنتی رووسییه بگرن. به باوهری بیرمه نده لیبراله کانی ئه و سه رده مه ده بویه تیوری هاوسه نگیی هیز و سیسته می هاو په یمانی چاکسازیی تیدا ئه نجام دراپایه؛ به و جوره ده کرا پینشگیری له وه ها کاره ساتیک بکرت. له و سه رده مه دا ئه مریکا خاوه نی سه رکۆماریک بوو که پرؤفیسوری به شی زانسته سیاسه کانی زانکو بوو. "پرزدنت وودرؤ وئلسن"، ئه و به نهرکی سه رشانی خوی زانی که به ها دیمؤکراتیکه لیبرالییه کان بگوزرتیه وه بو ئورویا و بافی ولاتانی تری جیهان. ئه و پیو ابوو که ته نیا له و ریگایه وه ده کرت پینشگیری له هه لایسانی جهنگیکی تر بکرت. ئه م شیوه بچوونه له هه ردووک ولاتی دیمؤکراتیکی بریتانیا و ئه مریکا گه شه ی پندرا و پشگیری کرا. بیرمه نده لیبراله کان له سه ر ئه و باوهره بوون که به چاکسازیی له سیسته می نیونه ته وه ییدا، و به چاکسازیی له ستره کتوری نیوخوی ولاتانی ئوتؤکراتیدا ده توان له ناینده دا پینشگیری له کاره سانی جیهانی بگرن. بچوونه کانی وودرؤ وئلسن دوو خالی زور گرنگ و سه رنچراکتیشی تیدا بوو. په که میان بریتی بوو له هه ول و کوششه کانی بو په رپندانی دیمؤکراسی و مافی دیاریکردنی چاره نووس. له پشنت ئه م بچوونه وه ئه وه ده خویندرابه وه که حکومه ته دیمؤکراته کان هه رگیز شه ری په کتری ناکه ن. دووه م خال بریتی بوو له دامه زاندنی ریکخراوئیکی نیونه ته وه یی که به شیوه یه کی توندوتولتر په یوه نډییه کانی نیوان ولاتان و نه ته وه کان ریک بخت و نه زمیکی باشت له وه ی پیدات که له هاوسه نگیی هیزه کاند و له چوارچیه ی "کونسیرتی ئورویا" دا ره چاو کرابوو. شایانی باسه که له و سه رده مه دا "کومه له ی نه ته وه کان" وه ک ریکخراوئیکی جیهانی له چالاکیا بوو. ئه و وه کوو ریکخراوی نه ته وه په کگرتوه کانی ئیستا نه بوو که ئه و هه موو ده ولته تیدا بووه ته ئه ندام. کاتیک که رووسییه به هوی په لاماردانی فینلاند ده رکرا کومه له ی نه ته وه کان به ره و لاوازی زیاتر رویشت؛ به ره به ره ولاتانی ئلمان و زاپونیش لیتی ده رچوون. بریتانیا و فرانسه ش هه رچه نده له سه ره تاوه ئه ندام بوون، به لام هیچ گرنگیه کیان پینه ده دا و حیسانیکان بو نه ده کرد. ئه مریکایش سیاسه تی دووره په رتزی ره چاو ده کرد و ناماده نه بوو خوی به بریاره کانی ئه و کومه له یه وه به سیتته وه. ئه مه ره وشیککی وای هینایه ئاراهه که هه رکه س ده یویست به رزه وه نډی خوی پارتزیت. له راستیدا جیهان ببوو به جهنگه ل.

3. کومه لگه ی نیونه ته وه یی (International Community)؛ ربه رانی ئه م رتبازه بریتین له (Martin White) و (Hedley Bull). ئه مانه پینانویه که هیز (Power) له کاروباری نیونه ته وه ییدا حیسابی جیددی له سه ر ده کرت. ههروه ها ئه مانه جهخت ده که ن له سه ر ده ولت و سیسته می ده ولت. به لام ئه و بیرو باوهره رت ده که نه وه که ده لیت "له په یوه نډییه نیونه ته وه ییبه کاند ئه سلن هیچ عرف و ریوشونیک نیه". ئه وان ده ولت وه ک جمکانه یه ک ده بینن که خاوه نی "ده ولته ی هیز" (State of Power) و "ده ولته ی داموده زگای" (Institutional State) ه. هیز و یاسا دوو ئه سلنی گرنگ له په یوه نډییه نیونه ته وه ییبه کاند. به باوهری ئه م رتبازه، کومه لگه ی نیوده ولته ی حساب بو تاک ده کات و ته نانه ت هه نډیکان پینانویه که تاک له پینشه وه ی ده ولته تیشه وه یه. پیکهاته ی ریکخراوی "نه ته وه په کگرتوه کان" زور به روونی ئه و دوو توخمه ی تیدا به رجه سته بووه. له ویدا پینچ ولاته گه وره که واته (ئهریکا، سوؤقیه ت، چین، بریتانیا و فرنسا) ئه ندامی هه میشه یی "ئه نجومه نی ئاسایش" (Security Council) ن و مافی فیتویان هه یه؛ و هه ر بریاریکیش له به رزه وه نډیان نه بیت هه لیده وه شیننه وه. ئه مه له کومه لگه ی نیونه ته وه یی دا پینده گوترت "هیزی واقیعیانه و توخمی نایه کسانی". "کومه له ی گشتی" (General Assembly) به پینچه وانه ی "ئه نجومه نی ئاسایش" له سه ر بنه مای په کسانی دامه زراه؛ و له ویدا هه ر ولاتیک مافی هاوسانی هه یه له گهل ئه وان تریا. هه ر ولاتیک یه ک ده نگی هه یه، و له بریاره کاند زورایه تی ده بیانته وه نه ک به هیزترین و خاوه ن تیمتازترین.

4. ئابووری سیاسی نیونه ته وه یی (International Political Economy)؛ ئه م رتبازه ی په یوه نډییه کانی نیونه ته وه یی له سه ر بنه مای تیروانینه کانی مارکسیزم دامه زراه و به گشتی له ولاتانی په ره سه نددووا موناقه شه ده کرت. ئه و ولاتانه که له سه ره تای هه فتاکانه وه گوشاریان خسته سه ر سیسته می نیونه ته وه یی و داوايان لیکردن بو هاوکاریکردن بو گوران و باشتکردنی ره وشی ئابووریان. له و سه رده مه دا بوو که مارکسیزمی نوئ هه ولیدا خوی تیوریه بکات به مه به ستی پیناسه کردنی دواکه وتووی ئابووری له ولاتانی جیهانی سیته مدا. له راستیدا ئه مه له وه ده کولیتته وه که له ئابووری نیونه ته وه یی و سیسته می سیاسیدا کن چیی ده سده که ویت. له شونینیکدا مارکس روو له سه رمایه داری ئورویا ده لیت "چینی بورژوا یان سه رمایه دار هیزی ئابووری خوی به کارده هینیت بو چه وساندنه وه و فه وتاندنی پرؤلیتاریا یان چینی کرکار". مارکسیسته نوئیه کان ئه م تیوریه ده کیشنه لای جیهانی سیته م و ده لین "ئابووری سه رمایه داری جیهانی که له لایه ن ده ولته تانی زه نگینی سه رمایه داره وه کؤترو ل ده کرت، به کارده هینرت بو هه ژارتکردنی ولاتانی هه ژاری جیهان". ئه وان پینانویه دواکه وتووی ولاته دواکه وتووه کان میرات نییه بویان به جئ مابیت؛ به لکوو به نه فقه ست له لایه ن ولاتانی ده ولته مند جیهانی په که مه وه له دواکه وتوویدا راگیراون. ئه وان ناچار ده کرتن که ماده و کالا خاوه کانیان به هه رزان بفروشن؛ و کالا به سه رچووه کانیش به نرخی گران له ولاته زهنگینه کان بکرن.

ئەو چوار خالەى باس كران، چوار رېياز و رەهەندى پهيوهندييه نيونه ته وه ييه كان بوو. دياره هەر كام لەوانه قوتابخانە پەكە و دەكرى سەد ئەوهەندەى لەسەر بگوترت و بنووسرت؛ بەلام بۇ ئەم كۆرەمان هەر ئەوهەندە بەسە.

لەم بەشەى باسەكەماندا دېنە سەر ئەرك و رۆلى كورد لە پهيوهندييه نيونه ته وه ييه كاندا و ئەو كارانەى كە پتويستە كورد بىكات بۇ پراكيشانى سەرنجى كۆمەلگەى نيونه ته وه ييه بۇ لاى خۆى. كورد زور جار كەوتوو ته نيو هاوكيشە نيونه ته وه ييه كانەوه؛ بەلام زور هۆكارى نيوخۆى و دەرەكى وايان كردوو كە تووشى شكست بېت و بەئى دەسكەوت لە هاوكيشە كان وه دەر بنرت. يەكەمىن دەرەفەت كە بۇ كورد هەلكەوت هاوكات بوو لەگەل پرووخانى سەلتەنتى عوسمانى و دامەزرانى كۆمارى توركيا. لەو سەردەمەدا ئەگەر كورد بيتوانيا خويندە وهى وردى لەسەر پهيوهندييه نيونه ته وه ييه كان هەيبت، نە داكۆكى لە سەلتەنتى عوسمانى دەكرد و نە دواتریش فريوى توركە جەوانە كانى دەخوارد. لە كاتىكدا كە ولتاتانى رۆزاوا ديانويست ئيمپراتورى عوسمانى هەلەوه شينى و پشنى توركە جەوانە كانيان دەگرت بۇ دروستكردى ولتاتىكى مۆدېرن لەسەر بناغەى دەولەت-نەتەوه، كوردە كان بە داكۆكىكرديان لە سەلتەنت ناراستەوخو دژى رۆزاوا رادەوهستان. لە كاتىكيشدا كە هېشتا هەرئەمەكە تەواو دابەش نەكرابوو، وه قسە لە دامەزراندنى دەولەت-نەتەوه بۇ كورد دەكرا، كوردە كان پشنى توركە جەوانە كانيان دەگرت و پەيمانى براىى و پىكەوه ژيانان لەگەل ئيمزا دەكردن. ئەوهش جۆرىك بە هەلە لىكدانە وهى پهيوهندييه نيونه ته وه ييه كانى ئەو سەردەمە بوو لەلاپەن كوردە كانەوه.

لەلاپەكى دىكەوه دامەزرانى كۆمارى كوردستان لە مەهاپاد لە دوا سالى جەنگى جيهانيدا دەكرى وهك درەنگ حالىبووتىك لە رهوشى سياسى و نيونه ته وه ييه سەير بكرت. ئەگەر لە كاتى دامەزرانى كۆمەلەى ژىكافەوه بزوتنە وهى چەكدارى لە كوردستان سەرى هەلداپاى و كار كراباى بۇ دامەزراندنى حكومەتتىكى ناوچەى رەنگە پرووداوه كان بەلاپەكى دىكەدا شكابانەوه. خراپ خويندە وهى رهوشى ئەو سەردەمە كاتىك زياتر دەرەكەوتت كە لە نيوهرۆكى پەيمانمانە كان ورد دەبينەوه. ئەگەر ئەو كاتە رېيەرانى كورد بيانزانياپە رووسە كان بە پتې پەيمانمانە كان نابى دواى كۆتايى هاتنى جەنگى جيهانى لە ئيران بمنيەوه، رەنگە لە راگەياندى كۆمارى كوردستان پەلەيان نەكردباى. يان ئەسلەن بىريان لە دامەزراندنى كۆمارى كوردستان نەكردباى تەوه. لەلاپەكى دىكەوه بۆچى بەر لە گۆرىنى ناوى كۆمەلە بۇ حيزبى ديمۆكراتى كوردستان لەگەل ئىنگليس و ئەمريكايە كان پهيوهندى نەگىرا و نەزەرى ئەوان وه نەگىرا؟ رەنگە رېيەرانى ئەوساى كورد لەسەر ئەو باوهرە بووين كە سۆفییەت بەتوانا تر و خۆراگرترە و بەحوكمى ئەوهش كە دراوسى كوردستانە دەبى هاوپهيمانى لەگەل ئەودا بكرت نەك لەگەل رۆزاوا. ئەمەش خويندە وه ييه كى نادروستى دىكەيه. چونكە هەموو كەس دەيزانى كە ئەمريكا بە هۆى دوورپه كەى لە مەيدانى جەنگ هېچ كە هەموو تواناى داراىى و سەربازىى و مرۆبى خۆى پاراستبوو، هەر وه ها تيانبووشى هەموو ولتاتانى ئوروا فەرزدارى خۆى بكات؛ بەم جۆره خۆى بەسەر ئورواپادا زال كرددوو.

لەدواى كوودەتای 1958ى ئىراق و هاتنە سەركارى ژەنەرأل عەبدولكەريم قاسميش دەرەفەتتىكى دىكە بۇ كورد رەخسا بۇ ئەوهى بتوانىت بە شيوه يەكى ياساىى بىتە نيو كايەى سياسىيە وه. دياره ئەو دەرەفەتەش ئەوهەندە فراوان نەبوو. دواى ئەوهى بەعسىيە كان هاتنە سەركار و بە يەكجارى جلهوى دەسەلتانى ئىراقيان گرتە دەست شۆرشىكى خوتناوى چوارده سالە لەباشوورى كوردستان بەرئوه چوو؛ كە سەرنجام تووشى شكست و ئاشبەتال بوو. هۆكارە كانى شكستى ئەو شۆرشەيش ئەوهەندەى پهيونديى بە فاكۆره نيوخۆيە كانەوه هەيه، ئەوهەندەش پهيوهستە بە فاكۆره دەرەكەيه كان و پهيوهندييه نيونه ته وه ييه كانەوه. ئەوه شتىكى حاشا هەلنەگرە كە شۆرشى ئەيلوول لەلاپەكەوه پشنگيرى دەولەتى ئىراق و ولتاتانى ترى عەرەبى و ئىسلامى كردوو بۇ شەر لە دژى ئيسرايل؛ لەلاپەكى دىكەوه، پشنى بە ئيران بەستبوو وه هەموو چەك و تەقەمەنى و تۆپخانە و ئازوفەى لە ئيرانەوه بۇ دەهات، لە ئاليه كى ديه وه پهيوهنديى راستەوخۆى هەبوو لەگەل ئيسرايل؛ و جاسووسە ئيسرايليه كان دەهاتنە كوردستان و بە چەند مانگ لای بارزانى دەمانەوه و بنكەيان دادەنا؛ هەر وه سا ئەمريكا پارەبەكى زۆرى خستبووه بەردەست سەركردايەتتى شۆرشەوه. سەرەراى هەموو ئەمانەيش سەركردايەتتى شۆرش پهيوهنديى بە يەكيتتى سۆفییەتەوه هەبوو. ئەوهى لە هەموو شتىك سەير و سەمەرتر بوو ئەوه بوو كە هەموو دنيا لەو پهيوهنديانە ئاگادار بوو؛ بەلام سەركردايەتى كورد نكۆلى دەكرد و نەيدەهيشت خەلكى كوردستان بەو پهيونديانە بزائىت. بىگومان هەر كاتىكيش راستىيە كان لە خەلك بشاردرنەوه و بەرى رەنجى خەلك بەئى ئاگادارى خەلك بۇ كارى نارەوا و مەبەستى نارەوا بەكاربەندرت، مەحاله دەسەلتات لە كارەكانيدا سەركەوتوو بىت. هەر ئەوه بوو كە دىتمان بە (كون فە پهكوون) يك ئا و بە ئاگر دا كرا؛ و شۆرشىكى چوارده سال تەمەنى سەد هەزار چەكدارى ئاشبەتالى پىكرا. رەنگە هەندىك لەو شكستانە ئاوانى سەركردەكانمانى تيدا نەبىت و لە ئاوانى ئەوان بەدەر بىت؛ بەلام دەكرى هەر كام لەوانە خويندە وهى وردى هەمەلاپەنەى بۇ بكرت و نەوه كانى ئىستا و دوارۆزى كوردستان وهك وانەگەلئىكى بەنرخ بەهرەيان لئ ببينن. ئەگەر نەمانتوانى يان نەمانزانى پىشگيرى لە جىبە جىكردنى پەيمانى ئەلجەزائير لەلاپەن كىسبىنجىره وه بگرين، خۆ دەتوانين رىگە بە قوتابىيە كانى قوتابخانەى كىسبىنجىر، واتە جەيمس بەيكەر و لى هاملىتون نەدەين بە زۆرى زۆردارى بمانەكەنە كۆيلە و دىكتاتورىكى ترمان بەسەردا بسەينن. ئەمپروكە ئەگەر بىر و گوفتار و رەفتارمان سەردەميانە بىت داشى ئىمە سوارة و ئەوان دەروستمان ناپەن.

شورشی 1979ی ئیرانیس جوولانه ویه کی کوردی له و پارچه په دا به دواوه بوو، به لام به هوی نا کوکیه کانی نیوان کورده کانه و، هه روه ها سیاسه تی زیره کانه ی مهلا کانه وه به داخه وه به ره به ره جوولانه وه که ئیزوله کرا و پاشان به دواک جهنگی کووه پیت و ئالوگوره کانی ئیراق و کوردستاندا کپ و بیده نگ کرا. جوولانه وه ی کورد له روزه ه لاتی کوردستانیش رووداوی ئال و هه له ی قهره بوونه کراوی به خویه وه دیوه. له ده یه ه شتای سه ده ی رابردوودا، له کاتیکدا که په کیتی سؤقییه خه ریکی گورانکاری له سیاسه ته کانیدا بوو، له م به شه ی کوردستاندا کومه له ی زه حمه تکیشانی کوردستانی ئیران خوی له نیو چیز ی کومونستی ئیراندا ده تونده وه و خه باتی ده کرد بۆ نه هیشتنی نه ک ئیمپرالیزمی ئه مریکا به ته نیا، به لکوو ئیمپرالیزمی سؤقییه تیش. جاری شورشی کریکاری ده دا و نه ته وه په رسته تی وه ک مایه ی نه نگ و شووره پی ده دا په ناساندن. هه ر له و کاته شدا پیاوی ژیر و به توانای وه ک دوکتور فاسملووشمان هه بوو که به خویندنه وه ی باه تی تازه و سه رده میانه، به خویندنه وه ی راست و دروستی په یوه نډییه نیونه ته وه ییه کان سؤسیالیزمی له بیچمکی تازه و مرو فانه دا ده هینا به نیو چیز ی دیموکرات و هه ولی ده دا ئه و روخساره دزیو و ترسناک و درنده یه ی که لایه نه چه په ناحالیه کان بۆ روزه اوایان ساز کردبوو، له زهینی خه لک و نه نامانی چیزدا بشواته وه؛ و تیان بگه یه نیت که ئه مریکا و ئورویا پش بویان هه یه چاکه یان له ده ستی بیت؛ هه روه ک چۆن بلوکی روزه ه لاتیس بوی هه یه هه موو گف و به لینی و حیسابانی سه داسه د راست نه پیت.

سالی 1984 له کاتیکدا که له په کیتی سؤقییه میخایل گورباچوف هاته سه رکار، و باس له بنیاتنه وه و گورانکاری سیاسی و ئابوری له وی هاته ئاراهه، له باکووری کوردستان پ ک ک وه ک هیزکی مارکسیستی لینینیستی راپه ری و داواک سه ربه خوی کوردستانی کرد؛ و روویه رووی هیزه کانی ناتو بوویه وه. ئه مه ئه گه ر به هه له لیکدانه وه ی په یوه نډییه نیونه ته وه ییه کان نه پیت چیه؟ بۆچی ئه و هه موو توانا به سه رفی خه باتی سیقیل نه کرا؟ هه روه ها له و سالانه دا جیا بوونه وه ی مه لا به ختیار له کومه له ی رهنجده ران و دامه راندنی ئالاک شورش که کۆپییه کی کومه له ی توواوه له چیز ی کومونستی ئیراندا بوو، نیشانه یه کی دیکه ی خراپ حالییوونی مه لا به ختیار و هاویره کانی بوو له رووداو و پششاته کان و تینه گه یشتن بوو له په یوه نډییه نیونه ته وه ییه کان.

کورد وه ک گه ورتین نه ژاد (Ethnic) که وه ک نه ته وه نه ناسراوه و خاوه نی ده ولت-ته ته وه ی (State Nation) خوی نییه، گه ره که زور ژیرانه و وه ستایانه له گه ل پششاته سیاسییه کان هه لسوکه وت بکات و خویندنه وه ی وردی تاییه ت به خوی بۆ رووداوه کان هه پیت. دواک کۆتایی هاتنی جهنگی سارد و له سالی 1991 به دواوه که م تا زور کورد که وتوه ته نیو هاوکیشه سیاسییه کانه وه و له په یوه نډییه نیونه ته وه ییه کاندا به ئه ندازه ی قه واره و سه نگایی خوی شوینی داگیر کردوه. راسته ئه و کورده ی که ئه مرۆ له ئاستی جیهانیدا باسی لئوه ده کرت؛ و به چاک یان به خراپ ناوی ده بریت ئه و به شه که مه یه که له سنووری ولاتی ئیراقدا ده ژیت؛ به لام ئه مه به و واتا به نییه که کومه لگه ی نیوده ولته تی کوثر و که ره و ئه و میلیونان میلیون کورده ی تورکیا و ئیران و سووریا نابینیت.

دابه شبوونی کوردستان و سروشت و سیاسه تی داگیرکه رانی کوردستان به جورنکن که نموونه یان له جیهاندا ئه گه ر نه لئین نییه، به دلنیا یه وه ده تانین بلین ده گمه نه. سه ره رای ئه و هه موو ئالوگوره که له دواک لیکه له وه شانی په کیتی سؤقییه ت له جیهاندا روودا، هیشتا له کوردستان باسکردن له خویندن و نووسین به زمانی کوردی تاوانه. ده سیرا گه یشتن به سه رچاوه سه ربه خۆکانی زانیاری زور سنوورداره. له کاتیکدا که په روه نده ی هه رنمیکی بچوکی وه ک کۆسوفو بۆ پیراردان له سه ر سه ربه خوی، له رنخراوی نه ته وه یه کگرتوه کاندا قسه ی له سه ر ده کرت، له کوردستاندا خه لک به تاوانی به کارهینانی وشه ی کوردستان زیندانی ده کرت.

به له به رچاوگرتنی ئه و بارودوخه ئه سته مه یه که هه موو کورد چاو ده برته ئه و کلاروژنه یه که وه ک نه ستیره گه لاوژ له باشووری ولاته که یه وه هه لاتوه و گرشه گرشه دیت. به لام وئیرای ئومیدواریمان به و نه ستیره گه شه یس پیوسته له هه موو ده روازه کانی دیکه وه کار بکه ین بۆ ئه وه ی بتوانین کاریگه ری هه رچی زیاتری خومان له سه ر ره وتی رووداوه کان به چی پهلین و بیسه لمینین که له ئاستی ئه وه داین وه ک نه ته وه یه ک حیسابمان بۆ بکرت و له په یوه نډییه نیونه ته وه ییه کاندا گرنگیمان پیدریت.

یه که مین ئه رک له و بواره دا که ده که ویته سه ر شانمان ئه وه یه که پشتگری هه وله کانی حکومه تی هه ریمی کوردستان بکه ین بۆ دانانی کومه لگه یه کی مۆدیرن و به ره و پشبردن و نه نستیتوالیزه کردنی (Institutionalization) ده زگا و دامه زراوه کانمان. ئازادی بیر و پرا، ئازادی دانیشن و کۆبوونه وه، ئازادی تاین و ته وای ئازادییه کانی تاک ده سته به ر بکرتن. داموده زگا کانی حکومه تی هه ریم به رووی کومه لانی خه لکدا کراوه بن و سامان و دارایی ولات که سامانی گشتیه به ئاگاداری ها ولاتیان سه رف بکرت و له ده ستی ده سته و تاقم و بنه ماله کان ده رپه نریت. پارله مانی هه ریمی کوردستان چاوه دیرپی سه رفکرانی دارایی و سامانی ولات به ئه ستۆوه بگرت و له هه موو بیره کانیدا روون و راشکاو بیت و وار له کاری په نامه کی و نه پنی و ژر به ژر به پینیت.

به ختیری کومه ل که له دابینکردنی کار و ئازادی دا خۆ ده بیینته وه، پیوسته گرنگی پیدریت. لاساییکردنه وه ی ده وله تۆکه کانی که نداوی فارس هیچ خیر و به ره که تیکی بۆ کورد به دواوه نابیت. هه ر بۆیه گه ره که له سیاسه تی ئابوریدا لاسای ولاتانی ئورویا و ئاسیای روزه ه لات بکه یه وه نه ک به حره ین و کووه پیت و ئیماراتی عه ره بی. با کۆشکه کان بگه نه ئاسمانیش، با ده بان شاری خه ونه کانیشمان هه پیت، با کوردستان لئواولتپوش بیت له موبایل و

سه ته لايت، با هر شار و گونديکمان فرگه يه که نيونه ته وه يي لي بيت، چ سوودي هه يه؟ کي خير له وانه ده بييت؟ کومپانيا و کرنگاره کان له هيندوستان و بانگلاديشه وه دين، موبايه کان له چين و کورباوه دين، سه ته لايت هه کان له ئورپاوه دين و کاتيکيش که عه بيکيان لي پيدا ده بيت ده بي بيانيرينه وه بو نوک. ده بي هيندييه کان به ينييه وه بو ترميم و تعمير. چونکه خو مان هر فيکر اوين به کاربان پنين؛ وه ک عه ره به کاني کووه يت و عه ره بيستان.. وه ک کورده که ده لئيت: نه قلئ ورده مان لا نييه؛ هه رچي هه مانه کلويه. که واته با چيدي له ژير ناوي بازاری نازاد و پيشکوهتن و تيکنولوژيي تازه هرز و ئاوه زي کومه ل سست و لاواز و تمبه ل نه که ين.

به ختيازي کومه ل له وه دا به که به شيوه يه که ئاسوي و ئه ستووني فوتابخانه و فيرگه و زانکويه کان فراوان بکرينه وه. بگه يه نرينه ئاستي ستاندارده جيهانييه کان. بنکه و بنيات و دامه زراوه ي ليکوليه وه ي زانستي، سياسي، ئابووري، کومه لايه تي، پزيشکي، کشتوکال و هتد دامه زرينرئ و خه لک هان بدرئ بو خوئندن و کارکردن.

پشتگيري و ده سگيروي خه لکي بيده رامه ت و که مده رامه ت بکرئ و به بي به کاره ينياني زهر و زور و به بي وه رگرتي که لکي خراب له هه زاري خه لکي، هه ولي به يکردي هه زاري و نه داري بدرئ. مه رچ نييه هه موو خه لک مووچه خو ر بيت، به لام مه رجه که هه ر که سيکي کارکه ر ده رفه تي کاري بو يره خسيندرئ و به گويره ي رادده ي ئاوساني دراوي نيستمانی هه قده ستي بيندرئ. ئاو و خو راکي پاک و کاره با و سه ره نا بو هه موو هاو لاتيان به بي جياوازي دا بين بکرئ و که س له سه رمان و له برسان نه مرئ. هه ولي بووزانده وه و په ره پيداني ژينگه و ئاوه دانکرده وه ي شار و گونده کان به بي جياوازي بدرئ و له وه هه موو توانا کشتوکالي و ئاژه ليه ي که له کورده ستان هه يه سوود وه ربيگرئ و چير چاوه ري نه ين کيلو ته ماته يه ک و ده سکه که ره وژيک له ئيران و تورکيا وه پيان بگات. نه وه هه موو سه رچاوه ئاويه ي که له کورده ستان هه يه بو قازانجي نه ته وه يي وه به ربه يندرئ و کيشه ي که م ناوي و بي کاره بايي و کشتوکاليي پي چاره سه ر بکرئ.

چنگيربووني دادی کومه لايه تي و نازاديه گشتيه کان و تا که که سييه کان، وه هه روه ها دا بينکردي ئاسايش و ته نا ه ي بو هاو لاتيان و ده ر و دراوسي، و پاراستني ياسا و ريوشوئيه باوه کان، هه موو به سه ر يه که وه کومه لگه ي نيوده وله تي ناچار ده کات به ددان هينان به و راستيه دا که کورد نه ته وه يه که که شاياني سه ره خو يي و شاياني ده وله ت-نه ته وه ي خو يه تي.

ئه گه ر له سالي 1994 شه ري براکوژي له نيوان پارتي و به کيئي دا هه لئه گيرسا بايه، ئه مرؤ کومه لگه ي نيونه ته وه يي ئاوا به دوودلييه وه سه يري باکووري ئيراقی نه ده کرد. ئه مرؤ تورکه کان نه بانه تواني بلين دوو سه روک هوزي باکووري ئيراق پشتي تيرورستاني پ ک ک ده گرن. ئه گه ر له دوای دامه زراني حکومه تي هه ري مي کورده ستانه وه ئاسايش و هينمايه تي دانيشتوواني کورده ستان پارترارو بووايه، و حکومه ت له بي ري دوورخستنه وه ي چيزايه تي له ژياني ئاسايي خه لکي دا بووايه، ئه مرؤ کومه لگه ي کورد به سه ر زه رد و سه وزدا دا به ش نه ده بوو؛ به لکوو وه کوو کومه لگه يه که پيشکوهتوو و مؤديرن ده يتواني خو ي له ئاستي ستاندارده باوه کاني جيهاني ئه مرؤ نزيک بکاته وه.

ولاتيک يان هه ري ميک که نازادي بدات به تا که کاني، ولاتيک که ئوسوول و ريوشوئيه ئينسانيه کان تييدا سه ره ور بن، ولاتيک که دادوه ري و ياسا تييدا به رفه رار بيت، ولاتيک که دووربيت له کيشه و ته نگزه ي سروشتي و ژينگه يي، ولاتيک که برسيتي تييدا به ير کراييت، ولاتيک که خوئنده واري و زانست و پيشکوهنتي به رده وام به خو يه وه بي نييت، ئه گه ر هه موو دنياش له دزي رابوه ستيت، هيشتا ناتوان رنجه له سه ره خو بووني به ستن. ئه مه په يفي من نييه به لکوو ه ي سياسي ته مه دار و سياسي تکاراني کارامه و به ناو و ده نگي خو رئاوايه. ه ي ئه وانه يه که پشتي ئيسراييليان گرت بو سه ره خو يي.

(4526 وشه)

سه رچاوه:

پيشه کييه ک بو په يوه ندييه نيونه ته وه بيه کان، نووسيني: رويبرت جاکسن و جورج سو رنه سن 1999، وه شاني زانکوي ئوکسفور د